

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / C.J. de Ruijter

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **821**
C.J. de Ruijter

Een ambtsdrager is ook
maar een mens

MEDITATIEF **825**
Jt. Janssen

Van de Heer, voor de Heer

WANDELEN MET GOD **826**
C.J. de Ruijter

Niet meer alleen

ACHTERGRONDEN **829**
C. Trimp

'Via media 5

KERKGESCHIEDENIS **831**
H. Veldman

Politieke verantwoordelijkheid
bij Zwingle

en verder...

Uit de kerken
Boekbespreking
Meegelezen

EEN AMBTSDRAGER IS OOK MAAR EEN MENS

De postbode bezorgde vandaag een belangrijke brief. Hij wist ~~er~~ zelf niets van. Hij heeft zoveel brieven in zijn **tas**. Hooguit vermoedt hij **soms** **dut** het belangrijk is, **Maar hij levert de brief af, zonder te weten wat erin staat, aan** iemand **die** hij niet hoeft **te** kennen. **Wis** hij zelf is, **die postbode, dat doet er niet zoveel toe. Als** hij z'n werk maar goed doet. **Een ambtsdrager is ook een soort bode. Bode van God. Doef het er iets toe wie hij is? De meningen daarover lopen nog wel eens uiteen. In ieder geval kun je hem op twee punten niet gelijktstellen met de postbode. Hij moet de boodschap wel kennen. En hij moet ook de mensen kennen aan wie hij de boodschap brengt. Daarmee wordt zijn persoon toch essentieel voor zijn werk.**

Het gaat niet (in de eerste plaats) om mij

Is dat eigenlijk wel zo? Is je persoon essentieel voor je ambtswerk. Dat zal lang niet iedereen beamen. Je bent geneigd om te zeggen:

'Het gaat niet om mij'. Dat is een kreet die je vaker in de kerk tegenkomt, dat mensen zeggen: 'Het gaat niet om mij!' (Let er trouwens op wie dat zegt, en of het ook klopt!!) Inderdaad gaat het in de kerk niet

om de dominee, of de ouderling of de diaken. Althans niet in de eerste plaats. In de eerste plaats gaat het om God. En in de tweede plaats is het te doen **om** de gemeente. (Daar is het God om begonnen, dus daar mag het ons ook om te doen zijn!) Maar in de derde plaats moet je **toch** wel naar de persoon van die ambtsdrager kijken. Want iedereen voelt wel aan, dat daar behoorlijke beslissingen vallen. Het maakt best wel wat uit, wat **voor** ouderling je op huisbezoek krijgt. Het is heel belangrijk wat **voor** dominee er voor **gaat**. Een dominee die plichtmatig zijn verhaal houdt brengt weinig op gang bij de gemeente. Een ouderling, die echt gegrepen is **door** het evangelie **kan** daar iets **van** uitstralen. En dat kan

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJ-
TER.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Karn-
pen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studen-
ten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonne-
ment vóór 1 juni).

Losse nummers j 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

soms meer zeggen **over** God dan
duizend woorden.

In het persoonlijk optreden **van** de
ambtsdragers zit dus **een belangrijk**
element van hun werk.

De werkwijze van de Heilige Geest

Hoe belangrijk dat is, merk je trou-
wens **niet** alleen als je let op de
praktijk van het persoonlijk optre-
den. God zelf maakt ons er attent
op, dat dit hoort bij de werkmetho-
de **van de Heilige Geest**.

Het eigene **van** Zijn werkwijze is
namelijk, dat Hij mensen inscha-
kelt. Let erop, dat je dat thema
door de hele Bijbel tegenkomt. Als
het evangelie **doorgegeven** wordt,
doet God dat altijd door mensen in
te zetten.

Heel duidelijk zie je die werkwijze
van de Geest b.v. als in het NT het
evangelie de wereld over **gaat**. **Dan**
worden er altijd heel zorgvuldig
mensen aangesteld die het evange-
lie gaan doorgeven. En het valt op,
dat de namen en personen **van** die
mensen tot op vandaag aan **ons** k-
kend **zijn**. Het **gaat** niet om die
mensen. Niet wie plant, noch wie
begiet betekent iets (1 Kor. 3 : 7).

Maar toch vond God ze belangrijk
genoeg om hun persoon in de Bij-
bel te tekenen. In de brieven van
het NT merk je, dat de persoonlijke
verhoudingen belangrijk zijn. Er
staan b.v. veel **groeten** in. En dat
gaat altijd om meer dan privé-
vriendschappen. Juist als Paulus
groeten doorgeeft of overbrengt,
merk je dat het te maken heeft met
die **evangeliedienst**. Bij het **doorge**-
ven van het evangelie ontstaan er
persoonlijke banden. En dat is niet
voor niets. Het zijn juist die per-
soonlijke banden die als het ware
de 'drager' zijn van de boodschap.
Wij kunnen daar in onze situatie
veel van leren. Als we het evange-
lie doorgeven, mogen we gebruik
maken van die persoonlijke banden
die ontstaan. Iedereen voelt wel
aan, dat de persoon niet onbelang-
rijk is in dat verband. Dat is al heel
duidelijk als het over de zending en

de evangelisatie gaat. Je kunt geen
zending drijven door ergens een
pakket **bijbels** te droppen en verder
aan **God** over te laten hoe de bood-
schap aankomt. Je kunt niet evan-
geliseren door alleen maar **een** fol-
der door de brievenbus te stoppen
en maar te hopen dat God ze ge-
bruiken wil. Se kunt geen echte
kerkdienst organiseren met in het
midden **een** cassette recorder op een
tafel.

In al die situaties **proef** je, dat het
doorgeven onpersoonlijk zou **wor**-
den. En je voelt aan, dat het af-
breuk zou doen aan de boodschap.
Sterker nog, het is de vraag of de
boodschap zo wel genoeg overge-
dragen kan worden. En **neem** dat
'dragen' dan maar letterlijk. Er
wordt altijd **een** mens ingeschakeld
om de boodschap **naar** een ander
toe te dragen. Juist in ons persoon-
lijk **optreden** wil God een middel
gebruiken om naar anderen toe te
komen.

Twee middelen

Een ambtsdrager gaat altijd met
zijn bijbel op pad. Zo **zien** we de
dominee de kansel **opgaan**. Hij
brengt niet zijn eigen mening, **maar**
bedient het Woord. Zo zien we ook
de ouderling op huisbezoek komen.
Hij **komt** namens zijn Zender. En
de Bijbel gaat dan ook open. Maar
in feite heeft de ambtsdrager nog
iets anders bij zich. **Hij** heeft om zo
te zeggen ook zijn eigen persoon
meegekregen van zijn Zender **als**
middel om **zijn** ambtswerk te ver-
richten. Misschien staan we daar
eens wat te weinig bij stil. We zijn
immers gauw geneigd om inder-
daad te zeggen: Het gaat niet om
mij. In de **gereformeerde** traditie
hebben we ook geleerd om bij de
ambten boven onszelf uit te wijzen.
Er is **een Zender** die ons op pad
stuurt. Dat is volkomen terecht. We
gaan niet op eigen initiatief aan het
werk in de gemeente. Wat is het be-
langrijk om gezonden te worden.
Daarom **moeten** we inderdaad bo-
ven onszelf uitwijzen. Maar intus-
sen komen we erachter dat er nog

iets anders nodig is, wil je effectief boven jezelf uitwijken. **Daarvoor** is immers ook **nodig**, dat er ook zo- iets als een persoonlijke band ge- legd wordt. Paulus laat dat vaak ook voelen in de brieven die hij aan de gemeenten **stuurt**. Je merkt dat die persoonlijke band ook be- langrijk is voor het overbrengen van de boodschap. Op een **heel** mooie manier schrijft hij dat een keer aan de **Thessalonicenzen**: Zo waren wij, in onze grote genegen- heid voor U, bereid, niet alleen het evangelie **Gods**, maar ook ons ei- gen leven mee te delen, daarom dat gij ons **lief** geworden waart (1 Thessalonicenzen 2 : 8). **Daar** geeft hij aan hoe die twee voor hem samenhangen: het evangelie en zijn persoonlijke leven. Twee middelen die God hem gaf om zijn werk in de gemeente te doen. De ambtsdrager is geen postbode die op een zakelijke manier zijn boodschappjes in de bus deponeert. Hij is dienaar die hart heeft voor de mensen die hij aanspreekt, en zo zijn persoonlijke betrokkenheid bij de gemeente inzet voor het evangelie.

God schakelt mensen in

Het **voorgaande** zou je **kunnen** sa- menvatten met die woorden: God schakelt **mensen** in. Het gaat dus in de **eerste** plaats om een daad van **God**. Hij komt naar een ander toe. Want Hij woont door Zijn Geest in de mens die het evangelie over- draagt. En probeer je dat eens let- terlijk **voor** te stellen: Een zende- ling brengt het **evangelie**. In hem komt God naar heidenen toe. Een dominee preekt. In hem komt God naar de gemeente toe. Een ouder- ling gaat op huisbezoek. In hem komt God **naar** dat huis toe. God **kan** dicht bij ons **komen**, doordat een ander mens dichtbij ons kan ko- men. Daar is een ontmoeting voor nodig. Door een mens in te schake- len is God dichtbij. Tegelijk is het een daad van men- sen. Want God **schakelt** je niet uit als **Hij** je gebruikt. Hij schakelt je

juist in. Dat betekent dat je zelf ook bezig bent. En dat je ook **ver-** antwoordelijk bent voor de manier waarop je optreedt. We voelen alle- maal aan, dat dat eisen stelt aan je houding. **Als** je het evangelie brengt, mag daar ook iets van te zien en **te** merken zijn in je hou- ding. Een dominee die zichzelf graag in het middelpunt zet, kan de eer van God in de **weg** staan. Een ouderling die geen band niet zijn **wijk** heeft, **risceert** dat hij weinig van de liefde van het evangelie overbrengt.

Vuur ontsteek je met vuur

in die laatste voorbeelden komt al wel uit, dat je houding en de bood- schap die je brengt met **elkaar** te maken hebben. En dat is nu precies wat de Heilige Geest wil. C. Trimp heeft dat eens **uitgedrukt** in het spreekwoord: Vuur **ontsteek** je met vuur. In de Bijbel is **vuur** immers wel een aanduiding van het werk van de Geest. Hij verwarmt ons le- ven met het **vuur** van God. En vuur heeft de eigenschap dat het op an- dere plaatsen ook vuur aansteekt. En dat is nou **precies** zijn werkwij- ze. Je zou kunnen zeggen: De Geest werkt **aanstekelijk**. Als een mens in brand is **gezet** voor God, kan hij **aan** andere mensen het evangelie overbrengen en in zijn optreden die brand overbrengen naar een ander.

Maakbaar of wonderbaar?

Het is dus belangrijk om te zien, dat de weg van de Geest dwars door ons hart en ons leven loopt. Te vaak denken **we** aan **Zijn** werk als iets ongrijpbaars. Net alsof je daar niets van kunt zeggen. Maar in de Bijbel zien je juist heel duide- lijk, dat Hij werkt op de **manier** van de schepping. De **Geest** is het immers die het leven in deze **schep-** ping legt **en** haar zo 'laat werken'. Dat betekent dat je dus heel con- creet over Zijn werk **kunt** spreken. Daarom staan er b.v. in de Bijbel allerlei **concrete** eisen waaraan een

ambtsdrager moet voldoen. Dat zijn dingen die je duidelijk kunt aanwijzen.

Maar dat geldt dan ook voor ons **persoonlijk** optreden. Het is dus be- langrijk om na te gaan op **welke** manier we met andere mensen om- gaan. En daarvoor hebben we niet alleen de **Bijbel**. We weten ook uit de werkelijkheid het een en ander over **communicatie** en **persoonlijke** verhoudingen.

Toch is het belangrijk om dat te blijven zien in het licht van het werk van God. Want natuurlijk kunnen wij niet door ons optreden een ander het **geloof** geven. Wij kunnen niet door ons **ambtswerk** zelf de gemeente groei geven naar God toe. De groei geeft God (1 Kor. 3 : 7). Het is wel onze ver- antwoordelijkheid om in ons eigen persoonlijk optreden **ruimte** voor die groei te maken. Het werk van de Geest is niet maakbaar door on- ze inzet. Het blijft wonderbaar doordat Hij ons gebruiken wil. Wij heten Gods medewerkers. Maar als we onszelf kennen, is het **alleen** maar een wonder dat **we** die naam krijgen.

Ontmoeting

In het bovenstaande is al een paar **keer** het woord 'ontmoeting' geval- len. Dat is een belangrijk trefwoord als het gaat om ambtswerk. Je **kunt** de kerkdienst zien **als** een gelegen- heid om de gemeente iets bij te brengen over de Bijbel. En dat is in- derdaad een belangrijk aspect. Toch kan er zo ook eenzijdig ac- cent gelegd worden. Je bent dan pas tevreden als alles goed uitge- legd en begrepen is. Maar intussen kan de Bijbel of het **betreffende** bij- belgedeelte een **beetje** op een 'ding' gaan lijken, dat je samen min of meer onder de knie hebt. Dan wordt het net zoiets als een moeilijke som, die je met voldoe- ning aan de **klas** hebt uitgelegd. Het is belangrijk, dat altijd iets van de stem **van** God blijft doorklin- ken. Als ambtsdrager ben je daar zelfs de aangewezen persoon voor.

In je optreden mag **ook** de uitstraling van het evangelie tastbaar worden. Tegelijk zul je erop uit zijn, om de **gemeente(leden)** ook echt serieus te nemen. Want je **zult nooit** iemand **bereiken, als** je **die** niet in haar of **zijn eigenheid respecteert**. Dat is nu eigenlijk wat **we** 'ontmoeting' noemen. Je geeft jezelf en zoekt de ander. Als de kerkdienst zo'n ontmoeting wordt, zal de gemeente naar huis gaan, terwijl ze zich aangesproken **voelt**. Als het huisbezoek zo'n ontmoeting wordt, zullen de mensen ernaar uit **gaan** zien. Intussen blijft er een geheim in dat **we** maar nauwelijks kunnen peilen: God heeft ons **aangesproken**.

Persoonlijke bekwaamheid

Maar hoe doe je dat **nou**, is dan de vraag die **opkomt**. **Hoe** zet je je eigen **persoon** nog op een verantwoord manier in bij je ambtswerk. 'Ik was bereid u mijn eigen leven mee te delen', schreef Paulus. Maar hij geeft er geen gebruiksaanwijzing bij hoe wij het kunnen doen. Natuurlijk **kun** je daar een lang verhaal over vertellen. Maar het belangrijkste lijkt me dat we zien **wat** de voornaamstelementen **zijn** waarop het dan aankomt. Ik **zou** er drie willen noemen: omgang met **God**, met jezelf en met anderen.

Allereerst omgang met **God**: Dat is de bron **van** je leven. **Toch weten** veel ambtsdragers dat de bron **ook** wel eens droog kan vallen. Maar dat **merk** je onherroepelijk. Als een ambtsdrager **nog** wel spreekt over God, maar zijn eigen omgang met de **Here** verschaalt, **zul** je dat gaan **merken** aan zijn **persoonlijk** optreden. Juist daarom is het zo **belangrijk** dat die **omgang** levend blijft en telkens **weer** vernieuwt. Vanuit **die bron** **vervult** Gods genade je leven. Dan blijkt ook hoe je zelf gegrepen bent door het evangelie. **En** vanuit **die bron** heb je **dan** veel aan **anderen** door te **geven**.

Vervolgens: omgang met jezelf. Misschien lijkt dat vreemd, dat je

moet omgaan met jezelf. Maar toch is dat **belangrijk**. Ik bedoel daarmee dat je contact hebt met **jezelf**. God weet **wie** je bent, waar je sterke en vooral je zwakke punten liggen. Regelmatig jezelf beproeft en kritisch naar je eigen **functioneren kijkt**. Het is **een** vaste regel, dat wie geen **contact heeft** met zichzelf vaak ook **moelijk** contact met een ander kan krijgen. Als je niet bewust met jezelf en je eigen mogelijkheden omgaat, kun je je **ook** maar moeilijk aan **een** ander geven. Daarom is omgang met jezelf voorwaarde **voor** omgaan met anderen.

En dan tenslotte: omgang met **anderen**. Als er iets is, **dat** de taak van een **ambtsdrager tekent**, dan wel dat. **Communicatie** is een kernwoord binnen het lichaam van Christus. Communicatie wijst op een **wisselwerking** van geven en ontvangen. Van overgave en ontvankelijkheid. Als je **omgang met** anderen daardoor gestempeld wordt, komt er echte gemeenschap tot stand. Die drie elementen vormen samen het **persoonlijke** aspect van het optreden **van** de ambtsdrager. Misschien zou je het bij elkaar de **persoonlijke bekwaamheid kunnen noemen**, die je van een **ambtsdrager** verwachten mag. Met die persoonlijke bekwaamheid bedoel ik dan, dat je als ambtsdrager in staat bent w om te gaan met God, met jezelf en met anderen, dat daarin de werking van de Geest duidelijk wordt. Als in jouw **persoon** zichtbaar en tastbaar wordt dat jij leeft door de Geest, is dat de manier waarop Hij anderen wil en kan bereiken.

Een ambtsdrager is ook maar een mens

Dat is de tegenwerping die je wel eens kunt horen, als je spreekt over wat je verwachten mag van een ambtsdrager. Maar in dit verband is dat volgens mij juist geen tegenwerping. Dat is precies de bedoeling, dat een **ambtsdrager ook** echt herkenbaar blijft als mens. Stel je

voor, dat de **dominee** op de kansel niet echt herkenbaar is als mens. Zijn preek zou in de lucht komen te hangen. En hetzelfde geldt voor je wijkouderling. Daarin zie je nou juist het belang van zijn **persoon**. **Hij** is een mens van vlees en bloed. Dichtbij dus. Zo dichtbij komt God, doordat Hij gewone mensen inschakelt.

Natuurlijk, er moet meer zijn dan het menselijke. Hij moet als **gelovig mens** herkenbaar blijven. Een illustratie kan dat misschien duidelijk maken: **Een** gemeentelid kwam naar de dominee toe en zei: **dominee**, ik merk in uw **preken** altijd zo weinig **dat u zelf blij bent mei** het evangelie. De dominee zei: 'Maar dat is **helemaal** niet belangrijk. Het gaat om het evangelie'. Die **dominee** zal het wel **goed** bedoeld hebben, **maar** dat gemeentelid had natuurlijk **wel** gelijk. Het evangelie komt immers niet vanuit het luchtledige naar ons toe! Denk juist hier aan dat spreekwoord: Vuur ontsteekt je met **vuur**.

En tegelijk blijft de ambtsdrager een zondig mens. **Ook** hier een illustratie: **Een** ouderling sprak op huisbezoek bij een alleenstaande man over bidden. Hij waarschuwde tegen sleur. En midden in het **gesprek** zei hij eerlijk: **Daar** heb ik zelf ook vaak **last** van, dat het gewoon **wegzakt**. Dat ik haast gedachteloos aan het bidden ben. **Geluk**lijk, dacht de man, ik ben niet de **enige**. Die ouderling heeft zelf ook de genade van Christus nodig. Wat is het belangrijk dat dat steeds duidelijk **wordt**. En **laten** we eerlijk zijn, niemand is zo ongeloofwaardig als de volmaakte ambtsdrager.

Je hebt dus volkomen gelijk als je **zeft** dat de **ambtsdrager een** mens is. Laat **hij** zo ook maar herkenbaar blijven. Maar dan ook als gelovig en zondig mens. Juist dan wordt duidelijk, dat **ook** jouw **persoon** wordt **ingezet voor** het werk dat **God** doet in deze wereld. Juist zo kan het evangelie ook in jouw **persoon** **beminnenswaard zijn**. En wat wil een ambtsdrager nog meer?

VAN DE HEER, VOOR DE HEER

Jt. Janssen

M meditatief

...het is voor de Here.

...wij zijn des Heren.

Rom. 14,7-9

Toch eenheid

Ze zitten d'r mee in Rome dat ze verschillend **denken**. **Daardoor** gaat **het** niet **altijd** goed **in** de gemeente. Niet voor niets waarschuwt Paulus tegen minachten en veroordelen. Het is een vervelende kwestie **geworden**. De eenheid lijkt zoek. **Sommigen** willen **geen vlees** eten. Ook geen wijn drinken. Anderen zien daar geen **been** in. Achten een dergelijke onthouding in **strijd** met hun geloof.

Sommigen hechten aan het onderhouden van bepaalde dagen. Anderen vinden dat overbodig. Een **gelovige** kan **dat huns** inziens gerust nalaten.

in zichzelf is niets onrein, weet Paulus. Hij heeft wel degelijk een **standpunt**. Toch **argumenteert hij** niet net zo lang tot ieder overtuigd is.

Liever **wijst** hij op wat **gemeenschappelijk** is: Wie aan **een bepaalde dag** hecht, **doet** het om **de Here**, en wie **eet**, doet het **om** de Here, want hij dankt God; en wie niet eet, laat het na om de **Here** en ook **hij dankt God**.

Dat is geen pleidooi om **overal** respect voor te hebben en **dus geen** verschil te maken tussen goed en kwaad. Wel het aanwijzen **van** de eenheid achter de verscheidenheid: we zijn **allemaal** in doen **en** laten gericht op de **Heer**.

Breder

Kleine dingen **moet** je **soms** in een breed **kader** zetten. Het al **dan** niet

pleiten voor gedeeltelijke onthouding en het eventueel vieren van dagen brengt Paulus **bij** leven en sterven: niemand van ons leeft **voor zichzelf** en **niemand** van ons sterft voor **zichzelf**. Leven en sterven **doen we voor** de Here.-Voor de Here Jezus.

Want **wij zijn van ~ e m**Omdat de Here Jezus **stierf** en is opgestaan uit de doden. Dat geeft Hem **het.. recht Heer te zijn** over ons, in ons leven en in ons sterven.

'Omdat Hij ons, met lichaam en ziel, niet met goud of zilver maar met zijn kostbaar bloed **van** al onze **zonden vrijgekocht** en uit **alle** macht van de duivel verlost heeft. Zo heeft Hij ons **tot** zijn eigendom gemaakt.'

Golgota en de opstanding in de vroege morgen hebben hun gevolgen voor mijn leven en **mijn sterven**.

Kleine dingen moet **ik** in dat verband **zien**.

Richting

In leven en sterven van de Heer zijn. Dat **geeft** richting aan je **bestaan**: in **leven en sterven** moet je ook **vóór** de Heer zijn.

Om over na te denken. Als christen volg je w vaak het vertrouwde spoor zonder **d** te veel na **te** denken. Dat is toch wel iets anders dan **bewust te kiezen** voor **toewijding**. Weten dat je in leven en sterven van de Heer en **voor de Heer** bent helpt moeilijke dingen een plaats te geven. Het stimuleert **enorm** tot **het** gevecht tegen dagelijkse zonde. En geeft inzicht in de **aard** van **de** zonde: **alles** waarbij **je toch** weer niet gericht **was** op de Heer.

Want: al wat niet uit geloof is, is zonde.

Wie de Heer van zijn leven kent beaamt dat.

En leert bidden.

Beschaamd en blij.

Wandelen met God

*P*ostbodes durven 's avonds niet meer alleen de Bijlmer in om pakjes te bezorgen. Ze voelen zich onveilig op hun eentje op de donkere galerijen. Dat maakte de PTT een poosje geleden bekend. Op je eentje is ook maar alleen. En om dat aan te voelen hoef je heus niet per se naar de Bijlmer. In onze eigen woonplaats letten we er ook op dat we 's avonds onze dochters niet alleen over straat laten gaan.

Twee zijn daarom beter dan één. Dat voelen we allemaal direct aan. De praktijk is vol voorbeelden. Het komt in onze samenleving voor, dat mensen vallen zonder dat iemand er bij is. En als dat thuis gebeurt duurt het soms dagenlang voor iemand het merkt. Zo alleen zijn zulke mensen. Met z'n tweeën ben je inderdaad sterker. Daarom brengen we elkaar thuis in het donker.

Maar in onze wereld is het heus niet zo vanzelfsprekend dat je een ander helpt als die aangevallen wordt. Vooral in de grote steden komt het vaak genoeg voor. Een vrouw wordt aangevallen en beroofd. Maar niemand steekt z'n hand uit. Een man wordt neergeslagen op straat. Maar niemand komt voor hem op. Ook al zijn er anderen die het zien. Je riskeert natuurlijk wel dat jij ook klappen krijgt. Ja, en opeens is het zo vanzelfsprekend niet meer. Opeens voel je sterk de neiging om die ander toch maar alleen te laten. Voel je op zo'n moment niet meer aan dat twee beter zijn dan één?

En ook zonder geweld op straat ge-

beurt dat vaak genoeg. In een conflict, bij moeilijkheden kun je soms zien hoe iemand alleen komt te staan. Ik bemoei me er niet mee. Ik steek me niet in een wespennest. Laat hij het zelf maar uitzoeken.

Volkswijsheid of geloofsinzicht

De adem van een volkswijsheid is maar kort. Gedeelde smart is halve smart. Jazeker. Maar voordat ik er toe kom om met een ander de smart te delen!

Onze samenleving is er één van ontbindende relaties. Onze wereld is er één van: denk aan jezelf. In een wereld van toenemende eenpersoonshuishoudens ligt het helemaal niet zo voor de hand om te zeggen: Twee zijn beter dan één.

En dat komt omdat dat ten diepste een geloofsinzicht is. Het is ijdelheid, als een mens alleen is.

Als God dat zegt, tekent Hij daarmee het leven nadat het paradijs verloren is gegaan. Ijdelheid. Het leven is ijl geworden. Heel kwets-

baar. Kijk, en dat is iets dat je alleen maar leert zien als je Gods bedoelingen kent.

Als je God kent, leer je aan te voelen hoe het kwaad veel kapot maakt. Daar gaat het over. Dat is inzicht in de ellende van dit leven. Het is verdriet van een mens die ziet hoe Gods wereld kapot gaat. Als je God kent, dan zie je hoe vergankelijk, hoe ijl het leven geworden is. Dan ga je steeds meer zien van de ellende in deze wereld. En daar heb je echt gelovige ogen voor nodig.

Dan zie je ook hoe kwetsbaar een mens alleen is. Want God had juist vanaf het begin gezegd: Het is niet goed, als de mens alleen is.

Heel opvallend was dat toen in het begin. God zei steeds: het is goed. Zeer goed. Kijk, en als God zegt: het is goed, dan kun je er van op aan, dat het over een paradijs gaat. Over leven dat sterk is omdat Hij er blij mee is.

Maar één keer zei Hij: het is niet goed. Alleen zijn, dat is niet wat God wil.

Niet alleen.

Natuurlijk denken we daarbij aan man en vrouw in hun onderlinge band. Maar als God dat zegt, dan ligt daar toch ook in dat wij geschapen zijn tot gemeenschap. Gemak maakt naar elkaar toe. Wij zijn als mensen geen toevallige hoop stenen, ook geen bos bloemen, bij elkaar gezocht. Zelfs geen kudde dieren. Wij zijn het menselijk geslacht, op elkaar aangewezen.

Het is niet goed als de mens alleen is. Daarvan is het huwelijk van man en vrouw een kern. Maar die gemeenschap strekt veel verder. En kijk dan eens wat er van die gemeenschap overbleef. Het kwaad vreet de gemeenschap aan. Het zet

mensen alleen, maakt ze eenzaam, kwetsbaar, verlaten.

Een man zonder compagnon, zonder opvolger. Een eenzame reiziger die een ongeluk krijgt. Een mens die maar niet warm kan worden. Een mens alleen staat snel in de kou. En er zijn veel vormen van eenzaamheid. Maar in al die vormen proef je de afbraak van de gemeenschap. Juist in een wereld die de samenleving opbreekt, moeten we dat goed vasthouden. Waar de mens op zichzelf voorrang krijgt boven de gemeenschap, moeten we die afbraak goed blijven zien. Die afbraak komt bij de zonde vandaan. Je ziet dat al in het paradijs. Die prachtige band tussen Adam en Eva breekt. 'Die vrouw die U mij gegeven hebt', zo spreekt hij over haar. Daar laat hij Eva in de kou staan. (Je kunt ook in een huwelijk alleen staan.) Je voelt de liefde verkillen.

Gebroken gemeenschap

God zei het al bij de schepping: Een mens alleen, dat is niet goed. En wie God kent, ziet het in de wereld om ons heen: Een kwaad ding. Ook dit is ijdelheid. Een breekbaar bestaan. Dit is dus duidelijk meer dan een algemene klacht: zo in de trant van: alleen is maar alleen. Het gaat er ook niet om, dat je alleenstaande mensen voor zielig verklaart. Alsof je alleen maar medelijdend naar hen kunt kijken. Alleenstaanden zijn niet per definitie zielig. Net zo goed als getrouwde mensen niet per definitie gelukkig zijn. God wijst aan dat het veel breder is. Het is de zonde die de geschapen gemeenschap uit elkaar trekt. God verankerde onze levens in een hechte samenleving. Maar sinds ons leven lossloeg van het anker zijn we op drift geraakt. Wij zijn een samenleving op drift. Dat is een stukje ellende van onze wereld. Mensen raken elkaar kwijt. Dat gaat over alle mensen. En dat is een inzicht dat je alleen uit de Bijbel ontvangt. Inzicht in

Gods bedoeling. Dan ken je het kwaad in de werkelijkheid. Relaties breken en mensen komen alleen te staan. Kijk uit je ogen in deze wereld en ontdek het kwaad. Het leven is ijl geworden. Breekbaar. Een kwaad ding. Zie je die nood? Dan pas kun je zien hoe God je uit die nood voert in de gemeenschap.

Herstelde gemeenschap

Alleen zijn, dat is ijdelheid. Dat zegt God. Het is niet goed als een mens alleen is. Daarom zijn twee beter dan één. Dat zegt God. Dat is evangelie. Evangelie in de meest alledaagse woorden. Het kwaad breekt de gemeenschap. Wat wordt een mens dan kwetsbaar. Maar God herstelt die gemeenschap. Want Hij legt zich niet neer bij het kwaad. En dan zie je dat God om zo te zeggen van de grond af ons opnieuw leert wat het is om mens te zijn voor Hem. We moeten het weer helemaal opnieuw leren. Je voelt je haast een kind als dat tegen je gezegd wordt: Twee zijn beter dan één. Als we maar niet denken dat een kind daar wel op kan komen. Kinderen weten zelf ook wel dat je soms gewoon een ander alleen laat staan. Dat je soms net doet of je er niets van merkt als een ander in de kou gezet wordt. Dit is geen regel die een kind wel kan bedenken. Dit is in geen menshart opgekomen. God heeft het Adam opnieuw geleerd toen die zijn vrouw in de kou zette. In het evangelie vond hij weer houvast om de band met zijn vrouw weer te vinden. God maakte met zijn evangelie het leven weer beter. Daarom zijn twee beter dan één. Zo komt er weer gemeenschap waar God dat bedoelde. Tussen mensen. Zo kan de één de ander helpen als de ander valt. Zo leert Hij ons helpen wie zonder helpen is. Zo leert Hij ons warmte geven aan wie in de kou staat. Dat is heus geen algemene medemenselijkheid. Dat is de wet en de profeten.

De wereld van de Helper

Daar is de wet van Mozes vol van: van zorg voor zwakken en hulpbehoevenden. Waarom? God zegt er steeds bij: Wat Ik U heb geholpen. Hij is de Heer die het recht van de armen laat gelden. Hij is de Heer die weduwen en wezen beschermt. Dat heeft de Here Zijn volk uit en te na ingeprent.

Omdat Hij zo zelf naar ons heeft omgezien.

Hij zag ons in onze nood. Hielp ons terwijl we geen helper hadden. Zo leert Hij ons te helpen wie geen helper heeft.

En die wet van Mozes kreeg in het NT een eigen vervolg. Ook in de gemeente van Christus wil God geen eenzamen en hulpelozen zien. Dat past niet bij Hem. Daarom geeft Hij diakenen aan de gemeente. Diakenen die de gemeenschap der heiligen bewaken. Die daarom helpen en stimuleren tot helpen in Christus' naam. Want in de gemeente mag niemand ongetroost leven onder de druk van ziekte, eenzaamheid of armoede. Vandaar de dienst van de barmhartigheid. Twee zijn beter dan één. Dat is meer dan een rekensommetje. Het is het evangelie in de meest alledaagse woorden. Maar je hoort er de liefde in doorklinken.

Want dat is het opmerkelijke vandaag: Wij leven in een wereld die haast barst van de hulpverleners. Er is een hele markt van welzijn en geluk geschapen. Maar is er ook een hechtere gemeenschap ontstaan? Zijn de mensen ook meer gericht op elkaar? Ach welnee. We zien toch hoeveel kansen individualisme krijgt. Mensen houden elkaar ook niet zomaar vast. Twee zijn beter dan één. Dat is heus geen simpele spreuk over hulpverlening in het algemeen. Het is evangelie, dat God ons aanreikt in simpele woorden, dat wel. Maar ieder weet tegelijk, dat het een andere wereld opent. Een wereld, waarin je niet meer je eigen gang gaat. Een wereld, waarin je weer aangelegd bent op elkaar. Laten we vaststellen dat

dat niet de wereld is waarin wij onze wortels hebben.

Twée of drie

Twée zijn beter dan één. En een drievoudig **snoer** gaat helemaal niet **gauw** kapot. **Soms** is zo'n touw **met** drie **strengen** in elkaar gevlochten. Dat is al haast **een** kabel. Die houdt het wel.

Twée of drie. Dat kan **niet** meer gaan over **intermenselijke** relaties op zich. Dat gaat over **God** die **gemeenschap** sticht. Over de kracht van Zijn Woord waardoor mensen aan elkaar verbonden worden. Dat gaat over de **kerk**.

Waar **twée of drie** in Zijn naamvergaderd zijn. Daar is Hij. Inderdaad, dat is het geheim van de **kerk**. Wij zijn niet alleen, als we bij Christus horen. Juist **dan** merken we dat we in **een** gemeenschap zijn opgenomen.

Daarom wordt er niemand zielig verklaard. Twée zijn beter dan één. Dat betekent niet dat je iemand beklagen moet die niet **getrouwd** is. Je staat dan wel alleen, in **zekere zin**. En bijna alle **alleenstaanden** voelen daar soms ook **wel iets verdrietigs in**. **Laten** we dat niet vergeten. En laten we **voor** ze bidden. Hen echt in **de** gemeenschap laten delen. Dan is de bitterheid **weggenomen** uit hun alleen-zijn. Want je staat niet **alleen** als je bij de gemeente hoort. Je gelooft, je belijdt de gemeenschap der heiligen. Dan ligt er een blijde strekking in **deze** regel. Natuurlijk, **getrouwde** mensen kunnen **die** regel ook op hun huwelijk betrekken. Maar het is on-eindig veel breder.

Je hoeft niet bang te zijn dat je **niet**

warm wordt, **zegt God**. Want in de gemeente van Christus zal de **liefde** niet verkillen. Hij **zorgt** zelf dat er mensen zijn die daar speciaal op letten. Ik denk, dat we **in** dat **op**-zicht onze diakenen wel eens onderschatten. **Iemand** heeft eens gezegd: de diaken is de componist van de gemeenschap. En daar zit heel wat in. Hoewel, **ben** je dan componist? Je gaat wel **voor**. **Je waakt ook over de** gemeenschap. Maar de componist is toch altijd de auteur? En we geloven dat God de auteur is van deze gemeenschap. Aan Hem daarom **de eer**. **En aan ons de taak om er mee te werken**. **En als** je uit dat evangelie werkt, is het inderdaad **zo** simpel, dat een **kind** begrijpt **waar** het om gaat: Niemand alleen laten stam. **Niet op school**, niet op **straat**. Niet in de **kerk**, niet in de **wereld**.

Als je zo bezig **bent**, **dan** vind je **daarin** een **enorm** stuk beloning. **Twée** zijn beter **dan** één, omdat zij **een goede** beloning hebben.

Waar doe ik het eigenlijk voor? Dat is de **vraag** die één alleen stelt. **Maar** in de **kerk** is dat **geen vraag**. **Waar** doe ik het voor? **Nou**, niet voor mezelf. Als je alleen jezelf ziet, is dat **een** kwaad ding. Je staat alleen. Maar hoe meer we elkaar zien, hoe beter het gaat. Twée **zijn** beter dan één. Daar doen we het voor. De beloning is dat je samen genieten kunt.

Genieten, dat **doe** je **samen**. Als wij de vreugde van Gods evangelie met elkaar delen, zal niemand **ongetroost** leven. **Dat** wordt genieten met dubbele vreugde.

Uit de kerken

Beroepbaar: kand. R.A. Schipper te Weesp is door de classis Arnhem beroepbaar gesteld. ☎ (0294) 419206.

Adreswijzigingen e.d.

Groningen-Noord * *Predikant*: A. Kamer, Het Fortuyn 17, 3828 ST Hoogland, a (050) 4806410 (p. 17 + 39).

Bladen * *Stimulans*: p/a Kees Nelemans, Muizenberglaan 65, 4822 TX Breda, ☎ (076) 5423921 (p. 270).

M u m

Radio/TV

Tijd

Plaats

Predikant

13-07-97	Radio	17.00 uur	Heemse	ds. G. Treumiet
10-08-97	Radio	17.00 uur	Ferwerd-Hallum	ds. D. Noort
07-09-97	TV	11.00 uur	Nijkerk	ds. P.H.R. van Houwelingen
14-09-97	Radio	17.00 uur	Axel	ds. J.J. Burger

A

achtergronden

Evangelische tolerantie

Ter afsluiting van onze reeks willen wij aandacht vragen voor het **Evangelisch Werkverband binnen de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland i.w.** – een betrekkelijk kort geleden opgerichte stichting, waarvan het bestuur wordt gevormd door een aantal hervormde en (syn.) gereformeerde predikanten.

Zij dienen zich aan als 'evangelische predikanten binnen de hervormde gemeenten en gereformeerde kerken in Nederland'.

Op 31 mei 1995 hebben zij zich gepresenteerd door middel van een breed ondersteund **Evangelisch Manifest**. In een aparte publicatie worden de thema's van dit Manifest nader toegelicht en uitgewerkt.

Het geheel is onlangs in boekvorm gepubliceerd onder de titel: Hans Eschbach (red.), **Vurig verlangen. Evangelische vernieuwing in de traditionele kerken** (Zoetermeer 1996).

Het valt op dat in het *Manifest* weliswaar gesproken wordt over de gemeente van Christus, maar dat wij niets vernemen over de stijl waarin de Heer van de gemeente zijn volk bijeenroept en bewaart. Concreet: er is geen sprake van de leer en haar normering, de structuur en de institutaire ordening van de gemeente.

Wél wordt gesproken over het gezag van de Bijbel ten aanzien van de leer en het leven van de gemeente, maar het wordt niet duidelijk wat dit gezag op essentiële kerkelijke knooppunten inhoudelijk betekent.

Wat wél duidelijk wordt, is het feit dat deze werkgroep bij voorbaat ruimte maakt voor alternatieven, b.v. alternatieve dooppraktijken. Naast de kinderdoop wordt plaats ingeruimd voor de bekeringsdoop door onderdompeling en voor het opdragen van kinderen.

Een vanuit de joodse wortels van het christendom opgezette verhandeling over een gedifferentieerde dooppraktijk (hfdst. 7) lijkt mij een zwakke apologie voor een in wezen niet-reformatorische doopsleer. Het is wel een illustratief, maar niet een theologisch verantwoord verhaal. Wij ontmoeten hier een symptoom van een 'comprehensieve' leer omtrent het sacrament van de doop en dus inclusief over de leer van het verbond.

Het interessante en bepaald niet onkritische hoofdstuk, dat K. Runia schreef over de theologie van de evangelische beweging (hfdst. 6), bevestigt dit beeld. Wij denken aan de passage waarin Runia het ontbreken van een verbondsleer signaleert (a.w., 69, 71). Het staat m.i.

'Evangelisch' als kerkelijke modaliteit

Het *Evangelisch Manifest* werd op 31 mei 1995 publiek gemaakt. Daarna was er een ontmoeting tussen enerzijds de brede moderamina van de drie synodes, die +c+

in het bekende Samen op Weg (SOW)-proces en anderzijds enige bestuursleden van de daareven vermelde stichting, het Evangelisch Werkverband.

Genoemd gesprek had als resultaat, dat de (trin-)synode te kennen gaf de evangelische beweging binnen de kerk als een legitieme stroming

te erkennen, die ruimte verdient binnen de betreffende kerken – zo kunnen wij lezen op p. 7 van *Vurig verlangen* (aldaar ook, op p. 9-15, de tekst van het *Manifest*). De evangelische beweging heeft zich in Nederland aldus binnen de kerkelijke structuren begeven en zichzelf als legitieme modaliteit weten te vestigen. Een interessante ontwikkeling, die recht heeft op onze belangstelling. Nu heeft dr. J. Hoek in het *Nederlands Dagblad* van 13 februari jl. een overzicht geboden van het boek *Vurig verlangen*. Daarom menen wij momenteel te kunnen volstaan met een paar kanttekeningen.

bij voorbaat vast, dat tolerantie op dit essentiële punt van de reformatische theologie het reformatisch karakter van de VPKN slechts **kan** doen verbleken. Het 'speelveld' (a.w., 13) naast de gemeenten lijkt mij **ten riskant** experiment, wanneer het ook voor theologische proefballonnen **beschikbaar** gesteld wordt. Dit onderdeel van het Evangelisch *Manifest* illustreert duidelijk het voornemen van de werkgroep om **ook** historisch gegroeide tegenstellingen te overwinnen (of te negeren) door **een** *ver-gaande* tolerantie.

Pluriformiteit en pluraliteit

Toch willen wij een ander en m.i. gewichtiger bezwaar inbrengen tegen het Evangelisch *Manifest*. Wij missen nl. een analyse van de kerkelijke situatie, waarin men wenste binnen te stappen.

Het Manifest gaat uit van de overtuiging, dat de VPKN een pluriforme **kerk** wil **zijn**. De **ondertekenaars** willen meehelpen om voor **hun** deel aan deze **pluriformiteit** concreet gestalte te geven (a.w., 9). Nu spreekt het woord 'pluriformiteit' van een **vormenpracht**, waarin zich een bepaald 'wezen' (b.v. een eikenboom) vertoont en ontvouwt. Eén bepaald **wezen**.

Wij kennen allen het woord 'pluriformiteit' uit het kerkbegrip van A. Kuiper. Het **wezen** van de kerk van Christus **vertoont** zich in **onze** aardse historie **veelvormig**. Kuiper vond dat niet alleen **een onvermijdelijke, maar ook** een positieve **zaak**. Maar reeds in Kuipers dagen **en** ook in latere generaties is tegen dit optimistische beeld veel bezwaar ingebracht.

'Pluriformiteit' is een mooi woord voor een kwalijke zaak; het dekt de **zonde** van de kerkelijke verdeeldheid toe. Wanneer twee gemeenten of twee kerkverbanden niet een-drachtig zijn, moeten wij die tegenstelling niet verbloemen door over 'pluriformiteit' te gaan spreken. Want de bloei van de **pluriformiteit** onderstelt één wortel.

Zonder beeldspraak: men kan

slechts spreken van pluriformiteit, wanneer er een aanwijsbare eenheid is van 'intentie' – om met Kuiper te spreken.

Wij zouden dat nog duidelijker kunnen zeggen: wanneer er een-dracht is **terzake** van de leer. **Dan** blijft er vervolgens nog genoeg pluriformiteit (in ervaring, beleving en expressie van het geloof) over. Het *Evangelisch Manifest* spreekt met dit opnieuw in dienst nemen van het begrip 'pluriformiteit' bovendien niet de taal van deze tijd. De mannen en vrouwen van het Evangelisch Werkverband weten natuurlijk net zo goed als **iedereen**, dat de **SoW-kerken** werken **vanuit** het concept van de 'plurale' kerk.

In zijn interessante opstel 'Hernieuwde belangstelling voor Kuipers pluriformiteitsleer' (*Almanak F.Q.J.* 1979, 176-191) heeft M.J. Amtzen de overgang van pluriformiteit naar pluraliteit gesignaleerd bij auteurs als M.E. Brinkman en H.M. Vroom. Het is leerzaam om na vele jaren dit opstel opnieuw te lezen.

'Pluraliteit' betekent 'veelheid' – veelheid van bijbelbeschouwing, bijbeluitleggen 'veelheid' van waarheid.

Wanneer dan K. Runia als een van de **zwakke** punten in de evangelische theologie aanwijst dat het ontbreekt aan zicht op de eenheid van de Heilige Schrift en evenzeer, dat er onmacht is om te **komen** tot een 'organisch opgebouwde' belijdenis (a.w., 64), **dan** blijkt daaruit dat van de kant van de evangelischen weinig verweer is te verwachten tegen de idee van het 'waarheids-pluralisme', zoals zich dat binnen de **SoW-kerken** breed maakt.

Menige publicatie bevestigt trouwens dat beeld. Wij mogen hier wel korthedshalve verwijzen naar de artikelen 'Pluriformiteit en pluraliteit – van kwaad tot erger' en 'Plurale gemeente: kerk zonder leer' in dit blad (jg. 70 no. 46, 48 (2 en 16 sept. 1995, p. 923/4 en 960-962)).

Het ontbreken van de gemeenschappelijke leer is de tijdbom onder de **SoW-kerken** in wording.

Overeenstemming in de leer zal steeds meer tot de zeldzame uitzonderingen behoren, aldus profeteerde de befaamde Duitse theoloog W. Pannenberg. Daarmee stemt C.P. van Andel in, in zijn opstel 'Belijden(is) in het kader van "Samen op

weg"', in J.A. Hebly e.a. (red), *Tussen uitdaging en traditie: kerkelijk belijden in historisch en oecumenisch perspectief*, 's-Gravenhage 1984 [afscheidsbundel voor A.J. Bronkhorst], 125-133 (het citaat opp. 130).

Het is dan ook o.i. niet meer dan een woordenspel, wanneer het *Manifest* nadrukkelijk van 'pluriformiteit' spreekt, waar 'pluraliteit' op **zijn** plaats **was** geweest.

En vervolgens klinkt het wel stoer, maar het **is** een loze **kreet**, wanneer het *Manifest* (zonder enige toelichting!) komt op te **merken**, **dat in** de praktijk van het kerkelijke leven binnen (wat dan, tot in de ondertitel, heet) 'de **traditionele** kerken' velen **zijn** gefrustreerd ('men liep dood op de structuren'), immers: '**De ruimte van de pluriformiteit**' (veelkleurigheid) bleek in de praktijk vaak 'de dictatuur van het **pluralisme**' (veelvoudigheid van de waarheid) te worden (a.w., 10).

Uit niets **blijkt** dat er enige garantie is voor **een** betere toekomst. Herhaling van de daareven geschetste voorgeschiedenis lijkt een voor de Rand liggende **veronderstelling**. Stellig zal men binnen het 'plurale' concept plaats inruimen **voor** de inbreng van het Evangelisch Werkverband. Maar deze tolerantie zal de sfeer **van** het relativisme **niet** stuiten, maar eerder versterken. Zo gaat dat in een **kerkverband-zonder-leer**. Zolang het werkverband zich op de veilige middenweg blijft **bewegen** en zich vrij houdt van **extremiteiten**, zal het zijn weg kunnen vervolgen. Maar intussen helpt het **wél** mee aan het instandhouden van een **plurale** kerkelijke **organisatie**. Dus zal het **gaandeweg** onduidelijker worden, wat deze functionering van het Werkverband **nog** te maken heeft met de **confessionali-teit**, die van oudsher de kerken van de Reformatie heeft gekenmerkt. Over 'traditie' gesproken!

En wat onze kerkelijke **samenleving** **betreft**, rest ons maar één woord: Ouders en (**leer-** en regeer-)oudelingen: waakt over onze jonge kerkleden!

POLITIEKE VERANTWOORDELIJKHEID BIJ ZWINGLI

Opgedragen aan prof. dr. J. Douma

H. Veldman

'Denn wo Gottesfurcht ist, da ist auch die Hilfe Gottes. Wo aber Gott nicht hilft, da ist alles Not und Unrecht.'

Huidrych Zwingli in: *Eine freundschaftliche und ernstliche Ermahnung der Eidgenossen*, 1524 (editie 1995).

Inleiding

Staat de Zwitserse hervormer *Huldrych Zwingli* (1484-1531) model voor reformatorisch denken over eenheid van staat en kerk – met de kerk als leidinggevend instituut?

Dus een vorm van theocratie? Of is hij een tweede Luther die een eigen type twee-rijkenleer verkondigde, waarin de vorst alles (of veel) te zeggen had over de kerk, maar zich in zijn politiek beleid niet echt bond aan Gods geboden?

Zijn überhaupt de ideeën van Zwingli wel relevant voor gereformeerden buiten Zwitserland die zich bezinnen op de fundamenten van de politiek? En is het verschil in tijd al niet net zo'n afstandsfactor? En bovendien: was Zwingli – volgens bepaalde geruchten – niet een machtig potentiaat in de stadstaat Zürich die maar met zijn vingers hoefde te knippen of men vloog op zijn wenken? Hebben we misschien te maken met een religieuze tiran?

Deze laatste overdrijving heeft eeuwenlang op rekening van vijandige rooms-katholieken gestaan. Het leverde een vreemde vertekening op, waardoor veelszins de reële vragen in de verdrukking kwamen. Zoals trouwens veel geklaagd is over de hele persoon en het werk van Zwingli.

Contextueel

De opvattingen van deze Zürichse hervormer over de verhouding kerk

en staat, dus ook die tussen geloof en politiek, moeten met het oog op een juist begrip van de zaken zelf (maar tevens van de ontwikkeling die zich daarin voordoet) bestudeerd worden in de context van de tijd. Dat wil zeggen dat de bestaande kerkelijke en politieke machtsverhoudingen goed in beeld moeten zijn. Tevens dat er scherp gelet moet worden op de actuele situatie waarin Zwingli zich uitsprekt over aspecten van het thema 'politieke verantwoordelijkheid'. Binnen de beperkte ruimte van dit artikel is het niet mogelijk dit alles expliciet te vermelden. Er blijven trouwens ook nog veel deel-aspecten liggen, waaronder het belangwekkende over het natuurrecht.

Slechts aangestipt...

Er zijn in het leven van Zwingli erg veel momenten aan te wijzen waarop hij religieus-politieke opvattingen te berde brengt. Van zijn belangrijkste algemene geschriften (ruim 35, niet meegerekend de exegetische studies) kan men er zeker 20 aanwijzen waarin 'de politiek' aan de orde komt.

Zwingli was eigenlijk 'een politiek kopstuk', een sterk aan zijn 'vaderland' verbonden Zwitser met een hoog bewustzijn van onafhankelijkheid ten opzichte van hogere machthebbers – van wie de Duitse keizer formeel rijksmacht had over de Zwitserse Eedgenootschap. Toch is de diepste intentie van Zwingli niet die van een ideaal geachte onafhankelijkheid, maar die van het (her)vormen van een goed geordende, christelijke samenleving, geleid door een overheid die het Woord en de Wet van God als richtsnoer hanteert.

Iemand die ieder afzonderlijk moment van Zwingli's politieke betrokkenheid in kaart wil brengen, zal een omvangrijk maar interessant boekdeel kunnen vullen. Om de belangrijkste van die momenten in deze bijdrage niet helemaal aan de vergetelheid over te laten, maken we er in 't kort melding van.

Enkele politieke geschriften

In 1510 schrijft Zwingli het Fabelgedicht van de Os, waarin hij als pastoor van Glarus zijn volk waarschuwt voor de verlokkingen van het vreemde geld, verkregen door het *Reislaufen*, d.w.z. het zich verhuren in vreemde krijgsmacht. In 1516 keert Zwingli zich tegen de verschrikkingen van de oorlog zelf, hij schrijft een nieuwe fabel: Het Labyrint. Hierin klinken pacifistische ideeën door, gevoed door het christelijk-humanisme van Erasmus. In de jaren '20 herhaalt Zwingli zijn grote bezwaren tegen het Reislaufen en de oorlogspraktijken in een vermanend geschrift aan alle Eedgenoten, maar nu is de factor van het leven naar het Evangelie van groot belang geworden in zijn overwegingen.

De reformatie van de kerk krijgt in 1523 gestalte nadat de stadsoverheid (!) in Zürich een openbaar godsdienstgesprek heeft laten houden over Zwingli's 67 stellingen. Over de toen geschreven werken van Zwingli straks meer. De pacifist Zwingli lijkt in de tweede helft van de jaren '20 helemaal van denkfout te zijn veranderd; hij maakt zelfs plannen voor een veldtocht! Hij smeedt van achter zijn schrijftafel bondgenootschappen om de zaak van de reformatiesche christenheid met politieke

middelen te **beschermen**. En hij waarschuwt ondertussen ook nog voor de gevaren van de kant van opstandige boeren en doperse radicalen die volgens **Zwingli** 'het Woord van **God** belachelijk maken'. **Zwingli** betoont zich hier trouwens anti-revolutionair: **d.w.z.** hij is een principieel tegenstander van revolutie, maar hij doet leeglijk wel ideeën aan de hand voor verlichting van de sociaal-economische lasten.

Tot de laatste politiek-getinte activiteiten van **Zwingli** behoren zijn geschrift aan het adres van de Duitse keizer **Karel V**: de *Fidei Ratio*, 1530 en dat aan de Franse koning **Frans I**: de *Fidei Expositio*, 1531. Deze **werken** tekenen **hem** als een moedig man die tot 'op het hoogste adres' zijn inzichten bekendmaakt. **Zwingli's** dood op het slagveld van Kappel (11 oktober 1531) was in feite **ook** een politiek gebeuren: de herder was met **zijn** volk uitgetrokken in een hevige strijd **tegen** de roomse **kantons voor** de vrijheid van het evangelie en haar verkondiging.

En als we dan bedenken dat **Huldrych Zwingli** geboren werd in het **gezin van** een Toggenburgse boer die **tevens** 'Amman' (een soort burgemeester) was, **dan** zien we de **politiek** hem in **zijn** hele leven als het **ware** op het lijf geschreven. Meer dan **welke** andere reformator **ook** heeft **Zwingli** zich met politiek beziggehouden!

Voorkeur voor aristocratie?

Zwingli heeft zich in 1531 in **zijn** *Fidei Expositio* uitgelaten over staats- en regeringsvormen. Hij vermeldde de drie typen overheden die de 'oude' Grieken onderscheidde: monarchie, aristocratie en democratie; maar hij wees daarbij **steeds** op de **ontaarding** ervan: resp. tirannie, oligarchie en opstand. Het maakt **Zwingli** niet zoveel uit **welk** **soort** overheid een land heeft. Hij is niet biblicistisch als hij de woorden van Christus aanhaalt: 'Geef de keizer **wat** des

keizers is, en **Go&** wat **God** toekomt'. **Zwingli** maakt daar juist de nuchtere opmerking dat hij onder 'keizer' verstaat 'elke overheid, waaraan de regering erfelijk of door verkiezing en **gewoonte** toevertrouwd of overgeleverd is'. Uit andere bronnen heeft men wel eens afgeleid dat **Zwingli** voorstander was van de **aristocratie**, zoals die in een bepaald opzicht in **Zürich** bestond. **In deze stad** telde men drie Raden: a. de Grote Raad (plm. 200 leden); b. de twee Kleine Raden (elk 24 leden met een verschillende sociale achterban); c. de 162 Raadsleden (12 keer 12 vertegenwoordigers van de gilden plus 18 rijke mensen). Gelet op een totale **Zürichse** stadsbevolking van plm. 7000 is het duidelijk dat de **bevolking** organisch via haar vertegenwoordigers op intensieve **manner** bij de politiek van de stad betrokken is. Men zou het – **ietwat** ongebruikelijk – een democratische aristocratie kunnen **noemen**. We **weten** dat **Zwingli** zich **temidden** van zijn **Zürichers** uitstekend thuis heeft gevoeld; met **name** op die momenten wanneer hij de leden van de **Raden** vanuit zijn nieuw verworven zicht op het Evangelie tot handelen wist te brengen. **Zwingli** kent **geen** voorkeur **voor** een bepaald type overheid; hij weet dat **elke** overheid diensdijner van **God** is en dus beperkte macht heeft, waarvan **ook** rekenschap moet worden afgelegd aan **God** en aan mensen.

Welke teksten?

We kunnen **voor** **Zwingli's** **zienswijze** op de plaats en taak van de overheid het beste terecht in de volgende geschriften:

- De Usslegen und gründ* (1523). Dit is de brede uitleg van **Zwingli's** 67 stellingen die in 1523 dienden voor de doorwerking van de reformatie in **Zürich**; de artt. 34-43 behandelen het thema 'Die Obrigkeit' (*Zwingli Schriften* II, 347-396);
- Von göttlicher und menschlicher Gerechtigkeit* (1523). Een

fundamenteel geschrift voor de vraag naar waarachtig **christelijk-sociaal** en -**politiek** **handelen** (ZS I, 155-241);

- Commentarius de vera et falsa religione* (1525). Dit is **Zwingli's** reformatische dogmatiek waarin de notities over de overheid te vinden zijn in hfst. 27 (ZS III, 388-420);
- de 'belijdenisgeschriften' *Fidei Ratio* en *Fidei Expositio* (beide in ZS IV).

Om het geheel overzichtelijk te houden gaan we uit van de tekst van de 67 **stellingen** en de **Usslegingen**, terwijl we de andere bronnen slechts daar hanteren als er bijzondere notities gemaakt **moeten** worden.

Kerk en staat/geloof en politiek

Maar vooraf dit: de gedachte dat **men** **Zwingli's** politieke ideeën kan begrijpen los van zijn opvattingen over de kerk is ten eerste af te **keuren**. Want hoewel de theoloog (meestal de prediker) in het algemeen via een scherpzinnig, kritisch **betoog** de overheden hun taak en plaats kan voorhouden, **gebeurt** dit alles door **Zwingli** toch vanuit de 'open' gedachte dat een christen z'n christen-zijn niet beperkt tot zijn kerkgang en zijn persoonlijk gebed, **maar** dat zijn **geloof** doorstraalt in heel zijn publieke **optreden**. Datzelfde geldt **intussen** van de kerk in **haar** geheel. Het hangt er sterk van af of men de kerk beschouwt als een 'Heilsanstalt' (zoals Luther vaak is verstaan), ofwel als de plaats waar de Heilige Geest werkt aan een **nieuwe** mensheid. De kerk dus als plaats waar de verkondiging zowel **rechtvaardiging** als heiliging inhoudt. De kerk is volgens **Zwingli** te kennen aan 'haar horen naar de Heer'. En dat horen is bedoeld voor **alles** wat de mens in zijn leven **meemaakt**. Het politieke en sociale leven staan onder het gezag van het **Woord van God**. **De wet van God** is de basis

van het christelijke leven. Zo be-
zien is de functie van de prediker
er één van de *profeet* (zoals Jesaja
en Jeremia), en die van de *wachter*
(zoals Ezechiël). Zij lieten in op-
dracht van God zien de volle draag-
wijdte van het horen naar Zijn
stem: zowel voor het volk (Israël)
als voor de vorst. Onafhankelijk-
heid is het kenmerk van hun optre-
den – dus met alle risico's die een
prediker loopt. Immers, het Woord
van God mag niet gebonden zijn!
Daarom, aldus Zwingli, mag de
kerk zich niet een plaatsje laten wij-
zen in de samenleving vanwaar de
overheid weinig meer te duchten
heeft. Nee, de kerk heeft haar cen-
trale plaats: zij is de verkondiger
van de wet en het evangelie Gods.
Zij is de ziel van de samenleving.
Zonder haar ontstaat chaos en zelfs
anarchie.

Tien van de 67 stellingen

Als primair basisdocument over
Zwingli's religieus-politieke opvat-
tingen drukken we nu de tien stel-
lingen af, die handelen over *de*
overheid:

34. *De zogenaamde geestelijke
macht heeft voor zijn pracht
geen grond in de leer van Chris-
tus,*
35. *maar de wereldlijke (macht)
heeft kracht en bevestiging in
de leer en het werk van Chris-
tus.*
36. *Alles waarvan de zogenaamde
geestelijke stand voorgeeft dat
het haar rechtens en onder
haar juridische protectie toebe-
hoort, behoort de wereldlijke
toe, indien zij christenen zijn
willen.*
37. *Aan hun zijn ook alle christe-
nen gehoorzaamheid verschul-
digd, niemand uitgezonderd,*
38. *inzoverre zij niets gebieden, dat
tegen God is.*
39. *Daarom moeten al hun wetten
aan de goddelijke wil gelijkvor-
mig zijn, zó dat zij de onder-
drukte beschermen, al zou hij
niet klagen.*
40. *Zij kunnen alleen volgens het*

recht ter dood brengen, en wel
alleen diegenen die openlijke er-
gernis veroorzaken, en dat zon-
der de toorn van God op te wek-
ken, tenzij Hij iets anders heeft
geboden.

41. *Wanneer zij goede raad en hulp
bieden aan hen voor wie zij re-
kenschap zullen geven voor
God, dan zijn dezen schuldig
hun lichamelijke handreiking te
doen.*
42. *Zo zij echter ontrouw en buiten
het richtsnoer van Christus zou-
den handelen, dan kunnen zij
met God afgezet worden.*
43. *Slotsom: diens heerschappij is
het allerbeste en staat het meest
vast, die alleen met God re-
geert, en diens (rijk is het) aller-
slechtste en (staat het) meest
wankel, die uit zijn eigen ge-
moed (regeert).*
(vertaling dr. C.A. Tukker,
1979)

Huldrych Zwingli

Kenmerken

We noemen puntsgewijs de volgen-
de kenmerken van Zwingli's poli-
tieke opvattingen:

- a. de hervormer is anti-rooms; hij
bestrijdt de macht van de paus
met het Woord van Christus;
- b. hij denkt positief over de taak
van de overheid, als gegrond in

de leer van de Schrift;

- c. Zwingli leert een sterke burger-
plicht tot gehoorzamen aan de
overheid;
- d. hij kent echter één gouden uit-
zondering: de alles eisende ge-
hoorzaamheid aan God;
- e. het kan zover komen dat een ti-
ran moet worden afgezet; recht
van verzet is ook een plicht;
- f. de (sociale) wetten van de aard-
se overheid moeten een afscha-
duwing zijn van Gods gerech-
tigheid;
- g. Zwingli is voorstander van de
doodstraf;
- h. de Bijbel is volgens Zwingli de
beste norm voor een goede uit-
oefening van het overheidsambt.

Een bredere uiteenzetting van deze
punten kan men vinden in Zwing-
li's *Usslegen* (1523).

Gods gerechtigheid en die van de overheden

Met name tegenover de opkomen-
de beweging van de doperse radica-
len heeft Zwingli zich sterk ge-
maakt voor een juist zicht op de
verhouding tussen Gods gerechtig-
heid en die van de overheden. Zo-
als bekend wilden de radicale do-
persen het rijk van God stichten op
aarde. Daarbij beriepen zij zich op
de idealen die de Schrift laat zien:
het hele leven van de herdoopten
was één toonbeeld van gerechtig-
heid en zuiverheid – zoals God dat
dus zou willen. Men leefde als het
ware al op 'de jongste dag'. Zonder
vlek of rimpel. Dat was de uitwer-
king van de nieuwe evangelische
prediking! Zo wilde men voortaan
leven in een wereld die vijandig
stond tegenover dit Godsrijk. Do-
perse radicalen wilden dan ook
niets meer te maken hebben met
overheden 'uit de oude doos'. Ge-
hoorzaamheid? Nee dus, men moet
Gode toch meer gehoorzaam zijn?
Wereldmijding was het hoofdken-
merk van de bekende doperse Belij-
denis van Schleithem (Confessio
Schlattensis), 1527.
Zwingli heeft er scherp op gerea-

geerd. Hij **doorzag** de fouten in hun dualistisch gekleurde leerstellingen. Al in zijn *Commentarius* schrijft hij ertegen: 'Wie kan **Im-chenen** dat "de dag des Heren" reeds gekomen is? Niet "de **laatste** dag", waarop de Here de ganse **wereld zal** richten, maar "een **voorlaatste** dag", waarin de **tegenwoordige** verhoudingen vernieuwd zullen worden...' Zwingli gelooft dus wel degelijk in de vernieuwende krachten van het Evangelie. Maar hij weet van 'de tijden en gelegenheden'. Hij schrijft: Het is nog maar 'de voorlaatste **dag**', d.w.z. de volle gerechtigheid **van** God blijft nog uit. Zolang **blijft** de mensheid het toneel van **strijd** tussen goed en kwaad. En daarin moet een menselijke gerechtigheid – die alleen gaat over uiterlijke dingen – gehandhaafd worden. Die gerechtigheid is wel zoveel mogelijk een afspiegeling van Gods gerechtigheid; **deze** laatste echter dringt door in het hart. Geen overheid kan die **goddelijke** gerechtigheid nu al in praktijk brengen. Dat zou **pure** hoogmoed en zelfs revolutie betekenen!

Zo markeert Zwingli de taak van de overheden die van de kerk. De overheid handhaaft de uiterlijke, **menselijke** gerechtigheid, door voortdurend in de spiegel te **kijken** van Gods gerechtigheid. Daarom is de verkondiging **van** de kerk van zo groot **belang**. **Daarop legt** Zwingli nogal de nadruk in zijn *Fidei Ratio* die hij naar Karel V zond.

Het Ehegericht

Op één **praktische** uitwerking willen **we** nog graag wijzen: de Zürichse instelling in 1525 van het **Ehegericht**, d.i. een soort 'huwelijksrecht-bank'. Die fungeerde **als** de vierde Raad van de stad om toe te zien op het huwelijk. Deze raad werd gevormd door twee **Iden** uit **&** groep van predikanten en twee uit zowel de Kleine als **de** Grote Raad. Zo werkten **kerk** en staat nauw samen in de handhaving van een zuiwere, christelijke gemeenschap. Ze

stelde regels op voor huwelijk en echtscheiding en opnieuw huwen. Inschrijving in het kerkelijke register was verplicht voor iedereen. Echtbreuk en hoererij werden met de ban **van** de kerkelijke gemeente bestraft; de overheid dreigde met **scherpere** straf.

Dit **Ehegericht** kreeg een jaar na haar instelling uitbreiding van haar **taak**: toezicht houden op de zedelijkheid van iedere burger! Men **vaardigde** strenge, puriteins aandoen- & **regels** uit **voor** het leven van alledag en de zondag. Hier ligt het begin van het **gereformeerde** toezicht **van** een consistorie op het leven van de christenen, zoals dat via Straatsburg en **door** Calvijn verder is uitgewerkt in de gereformeerde kerken in Europa. **Zwingli** schrijft aan zijn vrienden in **Straatsburg** dat het ideaal van 'een christelijke stad **niets** anders is dan een christelijke **kerk**'. Hij was erg blij met de vorderingen in de naleving **van** de zedelijkheidswetgeving in **Zürich**. Zwingli zag **daarin** de vruchten van de prediking! Die vond gehoor bij onderdanen en overheidspersonen. Wie daarbij bedenkt dat Zwingli overtuigd was **van** de vernieuwende krachten **van** de Heilige **Geest**, moet hier dus bepaald niet denken aan de gevolgen **van** de dwingende kracht **van** overheidsbevelen.

Vanzelfsprekend kwam hierop de felste kritiek los van rooms-katholieken, wederdopers en vrijdenkers. De **pluriforme** samenleving – in de middeleeuwen onbekend – begon zich hier al af te tekenen. Inclusief het 'democratische' protest!

Zwingli 'staatkundig gereformeerd'?

Men zou met enig recht Zwingli een staatkundig gereformeerde profeet en wachter mogen noemen. Zijn **staatsideaal** is gegrond op de Bijbel, waarbij het **oudtestamente** Israël als concreet model geldt, maar ook de nieuwtestamentische teksten haar absolute geldigheid krijgen. Het is opvallend hoe

sterk **Zwingli** de Heilige Schrift als norm en **werkelijkheid** hanteert in zijn geschriften.

Zwingli moet daarom niets hebben van de rigoureuze aanspraken van de roomse, pauselijke machten. Zij houden geen maat en zijn dus geen normatief gegeven. Maar de hervormer houdt zich ook ver uit de buurt van doperse opvattingen **van** **wereldmijding** en hun **anti-overheids** optreden (revolutie). Zij **zijn** **enerzijds** te **smal** en anderzijds ook te **rigoureuze**.

Zwingli tracht een samenleving te bereiken die op een nuchtere manier geregeerd wordt door de Bijbel. Waarin **kerk** en overheid elk hun eigen functie vervullen tot eer van God. **Vanuit** het Woord. We zien vloeiende lijnen als het gaat om de **afbakening** **van** de bevoegdheden. Coöperatief en dus gelijkwaardig zou men de verhouding kerk en staat kunnen noemen. Zo is het in Zürich en elders in het protestantse Zwitserland echter niet gebleven.

Wanneer wij **m'n** **bibliocratisch** ideaal vandaag – in onze pluriforme samenleving – niet meer meemaken en nog minder **kunnen** realiseren (dat kon **Zwingli** trouwens ook nooit echt **bereiken**), dan **moeten** we de fundamentele boodschap van de Zwitserse hervormer toch maar niet vergeten. Namelijk deze: Een **christen** moet zich in d zijn politieke arbeid afhankelijk weten! En zich **kunnen** **verantwoorden**: a. tegenover God en Zijn Woord en b. tegenover **zijn** medemensen – met hetzelfde Woord. Daarbij blijft zijn geweten **ondeelbaar**: dus niet te splitsen in **een** enerzijds godsdienstig-ethische en anderzijds in een politiek-haaltbare beweegreden, zoals **men** in het CDA wel hoort. Ons leven – **voor** God en mensen – is immers **één**!

Ook de moed waarmee **Zwingli** optrad is treffend. Iemand schreef eens – erop **lettend** hoe christenen zich vandaag **soms** graag terugtrekken in hun smalle, vrome kringetje – dat Zwingli een 'medicijn is tegen elke vorm van berusting'!

Geraadpleegde werken

A. Bronnen:

Het is een voorrecht om over een *nieuwe aditie* van al de hierboven vermelde teksten te kunnen beschikken! Sinds kort (1995) is namelijk een uitstekende 'hochdeutsche *W*-setzung' van Zwingli's werken van 8 personen gerold; we verwijzen de lezers graag naar de goed leesbare vier delen van: *Zwingli Schriften*, uitgegeven door Theologischer Verlag Zürich.

B. Belangrijkste literatuur:

J.N. Bakhuizen van den Brink, *Protestantse pleidooien*, II, Kampen 1962, p. 165-204.

H. Bavinck, *De Ethiek van Ulrich Zwingli*, Kampen 1880.

Wilhelm Bender, *Zwinglis Reformationsbündnisse*, Zürich/Stuttgart 1970.

Alfred Farner, *Die Lehre von Kirche und Staat bei Zwingli*, Tübingen 1930.

D.I. de Groot, *De Reformatie en de Staatskunde*, Franeker 1955.

Beat Hodler, 'Das Widerstandsrecht bei Luther und Zwingli', in: *Zwingliana* XVI, S. 427-441.

Hanns R. Lavater, 'Regnum Christi etiam externum - Huldrych Zwinglis Brief vom 4. Mai 1528 an Ambrosius Blarer in Konstanz', in: *Zwingliana* XV, S. 338-381.

Gottfried W. Locher, *Der Eigentumsbegriff als Problem evangelischer Theologie*, Zürich 1962.

Idem, *Die Zwinglische Reformation im Rahmen der europäischen Kirchengeschichte*, Göttingen 1979.

Idem, *Zwingli. Zijn situatie, zijn reformatorische theologie en beleid*, zijn invloed, Apeldoorn 1986.

Joachim Rogge, 'Staatstheorie und Widerstandsrecht bei Zwingli', in: Peter Blickle (Hrsg.), *Zwingli und Europa*, Zürich 1985, S. 183-198.

Heinrich Schmid, *Zwinglis Lehre von der göttlichen und menschlichen Gerechtigkeit*, Zürich 1959.

C.A. Tukker, *Vast vrouwen en Onberispelijk leven. Over de 67 stellingen van Huldrych Zwingli en zijn commentaar daarop*, Utrecht 1979.

H. Veldman, *Huldrych Zwingli, hervormer van kerk en samenleving*, Goes 1984.

J.Th. de Visser, *Kerk en Staat. Deel I*, Leiden 1926.

Peter Winzeler, 'Zwinglis sozialökonomische Gerechtigkeitslehre - heute wiedergelesen', in: *Zwingliana* XIX (Festschrift G.W. Locher, I), S. 427-444.

Opmerking:

Een eerdere, iets kortere versie van dit artikel verscheen in het SGP-tijdschrift *Zicht* van juni 1997, blz. 13-16.

B boekbespreking

HET LAATSTE EVANGELIE

In het tweede deel van zijn boek *Het laatste evangelie* behandelt dominee Jan Nieuwenhuis, voorganger in de Dominicuskerk te Amsterdam, de hoofdstukken 13-21 uit het evangelie naar Johannes. Een algemene typering van zijn commentaar gaf ik al bij de verschijning van het eerste deel (zie *De Reformatie* 71 (1996), 277).

Opnieuw valt het fraaie taalgebruik op. Dat is een sterk punt van de schrijver. Tegelijk moet gezegd worden dat zijn uitleg soms een hoog associatief gehalte heeft, bijvoorbeeld wanneer het gaat over de bijnaam van de apostel Tomas: Didymus. Aan het gegeven dat deze bijnaam Tweeling betekent, verbindt Nieuwenhuis de volgende beschouwing. 'Ik, die nu leef en het verhaal lees, ben zijn Didymus, zijn tweelingbroeder. Want ik was er niet, die avond Ik was, net als hij, elders: wist ik veel! Ik was uitstendig of uitlandig of nog niet geboren. Ik was, net als hij, ginder. Hij is mijn facsimile. Ik ben als hij' (p. 183-184).

Nieuwenhuis gaat er consequent vanuit dat het vierde evangelie een document is van de zogenaamde Johannes-gemeente. Volgens hem is zij het geweest die de Heiland afscheidswaarden en een gebed in de mond heeft gelegd. En wij op onze beurt kunnen ons herkennen in het gedachtengoed van de Johannes-gemeente, aldus Nieuwenhuis. Dit uitgangspunt beheerst de exegese. Naar mijn mening doet dit echter tekort aan het karakter van het vier-

de evangelie als (oog)getuigenis van Jezus' lievelingsleerling (1,14; 19,35; 20,30-31; 21,24).

Nog meer problemen heb ik met de ontkenning van enkele fundamentele geloofswaarden. Zo wordt de verwachting van Christus' terugkomst op het einde der tijden afgedaan als 'ordinair en in de grond van de zaak goedkoop' (p. 43). En de lichamelijke opstanding wordt verbonden met 'de bijgelovige toverkunst van een lichaam dat ergens weer is gaan leven' (p. 190). De vraag of Jezus God is, wordt 'onzinnig en voor een gemeentelid van Johannes onverteerbaar' genoemd (p. 220).

Diezelfde Johannes heeft echter geschreven: wie niet bij de leer van Christus blijft, heeft God niet. Wie bij die leer blijft, heeft zowel de Vader als de Zoon (2 Joh. 9). Dat maakt voor gereformeerde bijbellezers juist de geciteerde uitspraken onverteerbaar...

N.a.v. J. Nieuwenhuis, *Het laatste evangelie. Een goed bericht van Johannes voor de gemeente van nu. Deel 2*. Uitgave Kok, Kampen 1996. Omvang: 264 pagina's, gebonden. Prijs: f 49,50.

Welke relatie hebben ouders met jongeren?

In *Koers* van 13 juni jl. ging *Johan de Jong* van de Jeugdbond in de Gereformeerde Gemeenten door op het eerdere artikel over *reformatorische flexibo's*. Hij wil een pleidooi voeren voor een hernieuwde aandacht voor de *relatie* tussen ouders en jongeren:

Dat betreft dan in de eerste plaats natuurlijk de *ouders*. Het *gaat* om de kwaliteit van de relatie tussen ouder en kind. Is dat een relatie waarin liefde, aandacht en betrokkenheid domineren? Dat betekent *dat* je je intensief bezig houdt met *het* kind. Van *jongs af aan* gaat dat door, ook in de puberteit. Je bemoeit je op *een* positieve manier met waar ze mee bezig zijn en je probeert vanuit die relatie te sturen. Sturen mag. *Sturen* moet.

Als *de* relatie goed is, zal het *kind* en *ook* de puber dat sturen – al dan niet openlijk – accepteren. *Dan* is sprake *van* een positieve gezagsrelatie. Gezag is *toch* nog altijd gelegitimeerde macht. Dat gezag heb je enerzijds gewoon omdat je de ouder bent. Anderzijds moet gezag *ook* *steeds* weer verworven worden. Dat vraagt veel van de ouder: tijd, geduld, tact en wijsheid. Dit wordt ook gevraagd van *andere ouders* in de omgeving van de jongeren, in het bijzonder van hen die actief betrokken zijn bij de vorming van jongeren. Zo ontstaat in de gezinnen en in de gemeente *een* klimaat *waarin* het mogelijk is jongeren te sturen in de kerkgang, het volgen van catechisatie en het bezoeken van de jeugdvereniging. Kortom, het *betrokken zijn op de gemeente*. En dat voor jongeren van (1) VBO tot VWO.

Samen sterker

Daar sta je dan als ouder, als predikant, als onderwijsgevende, als *jeugdwerkleider*. Ga d'r maar aan staan. En dat in deze tijd!

Maar moeten we dan juist niet in deze tijd de *handen ineen slaan*?

Om zo als gemeente de *zorg* voor onze jongeren te dragen. In Psalm

78 worden niet alleen de ouders maar heel het volk, alle ouderen, aangesproken om het goddelijk getuigenis *bekend* te maken aan de kinderen. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Concreet voor ons betekent dat dat ouders wel in de eerste plaats verantwoordelijk zijn *voor* hun kinderen, maar dat de predikant, de catecheet en de jeugdwerkleider in de gemeente en de onderwijsgevende op school die *verantwoordelijkheid* mee dragen. Geheel in de lijn van *Psalm 78* en in de lijn van het *doopformulier*.

Het *zou goed* zijn als dit meer onderkend werd. En dat bijvoorbeeld op *beziinningsavonden* in gemeenten hier met elkaar over nagedacht zou *worden*. Om die verantwoordelijkheid *ook inderdaad* samen te dragen. Om elkaar op te scherpen en te bemoedigen.

Laat kinderen met rust!

Mevrouw B.K. *Sinke-van Kooten* waarschuwt er in het *Gereformeerd Weekblad* van 6 juni jl. voor, dat we onze kinderen niet *moeten* zien als ons *eigendom*, maar als *onze gast*. God is het die ook hun leven leidt. Daarom *moeten* we meer ontspannen met onze *kinderen* omgaan.

'Bewuste' opvoeding

De laatste vijftien, twintig jaar kiest men bewust *voor* kinderen. Dat heeft *vooral in de opvoeding* van kinderen veel veranderd. Kinderen meten van alles: maandag naar zwemmen, dinsdag naar club, woensdag naar pianoles, donderdag *weer* naar zwemles (want het diploma moet snel gehaald worden) en *vrijdag* naar het kinderkoor. Zaterdag *zitten* ze op korfbal of gaan ze naar de dierentuin om te leren *hoe* een nijlpaard leeft en wat hij eet. Zondag gaan ze naar de *kerk* en maken ze een wandeling in de natuur. (Ja, want *ook* christenen kunnen zich niet aan die ontwikkelingen onttrekken.) Ruimte om te kunnen doen wat je als kind wilt, is er niet. Je mag nergens *alleen* heen,

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

want daar is het te gevaarlijk voor. Op de achterbank van de auto word je van a naar b gebracht, dus ondeugende dingen uithalen op straat is er niet meer bij. Belletje trekken, portemonnee aan een touwtje op straat neerleggen en wachten tot iemand hem pakt, een (boom)hut bouwen, *straatspelletjes* doen. Onmogelijk. Altijd houden de ouders je in de gaten, nergens ben je alleen. Sociaal geografen leren ons *bovendien*: op straat spelen is *er* niet meer bij. De straat is door de toegenomen criminaliteit en *door* de *langsscheurende* auto's *in* woonstraten voor kinderen verboden terrein geworden.

Nut en welzijn

Bovendien moet elke activiteit *van* ouder en *kind* *een functie* hebben, het moet *nuttig* zijn *voor de ontwikkeling en een* bijdrage leveren aan het *welzijn* van het kind. Je vervelen *mag* niet en als je als ouder even geen zin hebt om een spelletje te doen of te luisteren naar de verhalen, moet je je ernstig schuldig voelen. *Een* trauma is *zo* veroorzaakt, vertellen ons de bladen, de televisie, de radio en de honderden boeken over opvoeding die elk jaar verschijnen. *Kinderen* hebben *nooit rust*. Ruzie maken met je buurjongetje moet worden omgezet in een leerproces; en als je als *kind* iemand slaat, krijg je als je niet op past een hele *theorie over oorzaken* en gevolgen *van* agressie over je heen. *Christenen* voegen daar – *vaak voor* hun eigen *gemoedsrust* – hun bijbelse theorieën aan toe. Al met al *een overgereguleerd beslaan*, zowel voor ouders als *voor* kinderen, waarin niets mis mag gaan anders stort het zorgvuldig opgebouwde huis in.

Slaag je wel als opvoeder?

Daarbij komt dat het bedrijfsleven de neiging heeft op de hele ouder **be-**slag te leggen, hem leeg te zuigen, want in m'n klein mogelijk tijdsbestek **moet een** zo perfect mogelijk **product** door de werknemer **afgele-**verd **worden** om de **kosten** voor de werkgever zo laag mogelijk te houden en de concurrentietje winnen. Hoe is het dan mogelijk voor deze ouder **om kinderen** op te voeden? En wat voor **druk** legt het **moeten** slagen als ouder op de kinderen als het **gaat** om bijvoorbeeld **schoolpres-**taties? **Was** je **vroeger** gewoon **slim** of dom of iets er tussenin, nu wordt daar geen genoegen meer mee genomen. We kijken niet meer naar wat het **kind** wil of kan, maar naar **wat wij vinden dat het moet willen en kunnen**. We moeten per slot van rekening wel **een** beetje goed met ze **voor de dag kunnen h e n**. En omdat kinderen zoveel moeten, kunnen ze **natuurlijk ook in meer mis-**lukken. Huisartsen krijgen de opvoedingsproblemen op hun bordje; jongeren **krijgen gedragsproblemen** en de wachtlijst bij de Riagg's groeit. De hoeveelheid **problematische** kleuters **is in de** loop van vijf jaar verdubbeld en de **wachtlijsten** van de **kinderpsychiatrische** inrichtingen groeien onrustbarend. En dan **hebben we** het nog niet eens gehad over de toename van de jeugdcriminaliteit.

Opvoeden naar Gods wil

Maar wat moeten wij met deze gegevens als **we** in ons achterhoofd denken **aan** de uitspraken die **we** in de **Bijbel** tegenkomen als: 'in het zweet **van je aanschijn**'; 'ouders eren'; 'talenten gebruiken'; 'kinderen kennis bijbrengen'? Is het dan allemaal fout? Hoe moet het dan? **Moeten** we dan onze kinderen

hun gang laten gaan? Zijn **we** dan niet verantwoordelijk voor de ontwikkeling van onze kinderen? Mogen we hen dan niet het beste gunnen? Wat is dan het verschil tussen iemand die naar Gods wil opvoedt en iemand die daar (in eerste instantie) **geen** rekening **mee** houdt? Ik moet in dit kader aller-

eerst sterk denken aan de *gelijkenis van het huis op de rots* (Matt.

7 : 24-29). Ik wil deze gelijkenis voor deze situatie gebruiken:

- Beide bouwers hebben een huis om te wonen op het oog. Beide **opvoeders hebben het welzijn van hun kind** op het oog. De ene zal alleen aan het materiële en uiterlijke welzijn **van het kind** denken, **aan zijn eigen eer**. De andere opvoeder zal alleen willen dat zijn kind **opgroeit tot eer van God**. De **ene opvoeder ziet zijn kind als zijn eigendom; de ander ziet zijn kind als gast in zijn huis, door God daar geplaatst**.
- De ene bouwer is tevreden met zand als ondergrond; de ander heeft erover nagedacht en **bouwt** op de steenrots. De ene opvoeder **zai het kind** bijbrengen hoe men zo snel mogelijk tot grote **hoogte** kan **komen** en welke prestaties hij daarvoor **moet** leveren. De andere zal zijn kind leren dat het **kind** van zichzelf mag houden en dat **het bemind** wordt door God en dat het van zijn naaste mag houden, omdat ook die door God bemind wordt, wat hij **ook** wel/niet heeft gepresteerd.

Tegenslag en falen

- De slagregens, waterstromen en winden komen. Het ene huis **blijft staan** en het andere huis valt. Verschillende vormen van tegenslag treden op: het **kind** kan niet; het **kind** wil niet **aan** de verwachtingen voldoen en keert zich **tegen** zijn ouders; het kind wordt **ziek**; het kind slaagt **niet in het leven**; etc. De ene opvoeder

voelt dat hij vreselijk **gefaald** heeft, ziet zijn kaartenhuis instorten en probeert het **kind** dwingend bij te sturen. Bovendien voelt het kind dat het faalt (of het nu wel of niet achter de opvoeding **en** verwachtingen **staat**) en voelt zich **ongelukkig**. De andere opvoeder weet dat hij het **beste** heeft gegeven wat hij kan en weet zijn kind nog **steeds** in de handen van God, bidt voor het kind en ziet uit naar het **plan dat God met dit kind heeft**. Hij is daarom **ook** bereid open te staan voor andere wegen. Bovendien **weet** het kind: 'wat ik **ook** doe, God blijft altijd van mij houden en wil **mij** door de **situaties** heen helpen' en/of 'Hij wil mij **helpen** mijn leven **weer** om te zetten en Zijn pad te volgen'.

Ik **denk** dat dat het wezenlijke verschil is.

Theologie en de opbouw van de gemeente

In *De Wakker* van 13 juni jl. schrijft prof. dr. **W. van 't Spijker** over de betekenis die het theologisch denken moet hebben voor de **gemeente** en **voor** haar opbouw:

Een kerk zonder theologie verzandt in een moeras van volkse meningen. Een theologie zonder kerk verzelt in **een** ivoren toren, **die** met de werkelijkheid weinig meer **heeft** uit te staan. Immers, het leven **zo-**als het **reilt** en zeilt neemt men niet op het **allerscherpst** waar achter een schrijfbureau.

Gereformeerde theologie is altijd

Hét h e k voor de komende zomermaanden Ronald-trilogie

Ali C. Drost-Brouwer

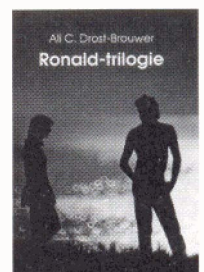
720 pag., gebr., f 17,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes - tel. 0113-215591

betrokken geweest op de kerk. Zij is een functie van de **kerk zelf**. En **het bijzondere** karakter van de theologie **kan daarom ook** slechts binnen deze relatie **worden** gehandhaafd. Ook daarin heeft de gereformeerde theologie in haar begin vooral een **trend** gezet. Voor haar **was** de theologie een praktische wetenschap. Zij **bedoelde** niet een theoretische kennis, die bespiegeld (speculatief) van aard is. Zij wilde in de praktijk **getoetst** en ervaren worden.
(...)

De meerwaarde van de praktische theologie

Hoewel dus de theologie als zodanig beschouwd werd als een **zaak** van praktische **kennis**, als beoefening van de deugd van de wijsheid, heeft **men** in later tijd nog een specificatie aangebracht. De aanduiding dat de *theologie praktisch van aard* moest **zijn** kreeg een heel bijzondere betekenis erbij, toen **rond** de synode van Dordt de eis werd

gesteld dat de theologische opleiding zich **zou** toeleggen op de praktijk der vroomheid. Men bedoelde daarmee dat de studenten geoefend **moesten** worden in de 'gevallen der **consciëntie**'.

Men voelt dat hier het pleit voor een **praktische theologie** **nog weer** een betekenis erbij krijgt. **Theologiebeoefening** moet zich niet alleen onthouden **van** alle getheoretiseer, van **iedere** vorm van speculatie of scholastiek. Theologie **moet** zich **richten op de gemeente en haar opbouw bevorderen**.

De Wereldraad in de problemen

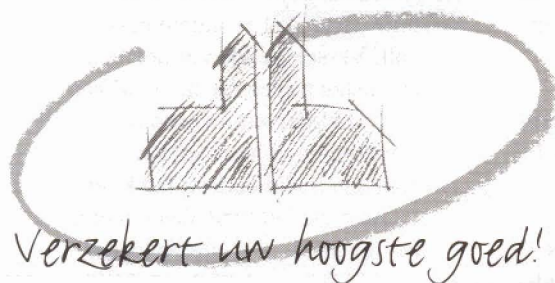
Het Centraal Weekblad van 13 juni meldde, dat de Wereldraad van Kerken diep in de problemen zit. Het blad spreekt zelfs van een crisis:

De Wereldraad van Kerken verkeert in de diepste crisis van zijn bijna **50-jarig** bestaan. Bij alle problemen **over koers, financiën**

personele inkrimpingen kwam daar dezer dagen **ook** het uittreden van de Georgisch-Orthodoxe Kerk bij. Verder **kwam** er een discussie over Harare, de hoofdstad van Zimbabwe, als plaats **voor** de volgende assemblee in 1998. **Doordat** de universiteit van Zimbabwe overgegaan is van **drie** naar twee semesters per jaar, past de **maand** september niet meer.

Kaapstad en Amsterdam werden als **alternatieven** genoemd. Volgens een **woordvoerder** van de Zuid-Afrikaanse Raad van Kerken is het 'moeilijk, maar niet **onmogelijk**' op **korte** termijn een conferentie van 3000 à 4000 personen te organiseren. **Ook** de Raad van Kerken in Nederland is al op de hoogte gesteld **van** de moeilijkheden omtrent Harare, aldus **secretaris** Ineke Bakker. Het is volgens haar om vele redenen beter dat de assemblee in een Afrikaans **land** dan in Amsterdam wordt gehouden. Kaapstad als plaats van samenkomst zou een steun zijn voor de politiek van ver-

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hof van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

zoening van de **Zuid-Afrikaanse** kerken.

De **Wereldraad** van Kerken houdt intussen vast aan Harare als plaats voor de assemblee. In plaats van 10-22 september 1998 wordt de **ze-**venjaarlijkse assemblee dan aan **het** eind van dat jaar gehouden. De keuze voor Harare **raakte** omstreken door opmerkingen van president **Mugabe** over homoseksuelen. De Evangelisch-Lutherse Kerk uit Nederland had al besloten niet naar Harare te gaan. Andere kerken, de remonstranten en enkele Amerikaanse kerken, waren van plan de positie van de homoseksuelen in Zimbabwe aan de **orde** te stellen.

Behalve het oplosbare probleem van de volgende assemblee heeft de leiding van de Wereldraad ook te maken met het besluit van de **Georgisch-Orthodoxe** Kerk om uit de oecumenische beweging te stap-

pen. **Weliswaar** is de ruim vijf miljoen leden tellende kerk een **van** de niet-betalende meelopers **binnen** de Wereldraad, maar 'de dijk is gebroken'. **Het** is de ironie van de geschiedenis dat onder de eerste orthodoxe **bestuursvoorzitter**, de Armeens-apostolische patriarch Aram I, de leegloop van de orthodoxe kerken op **gang** lijkt te komen. Onder dr. W.A. Visser 't Hooft, de eerste secretaris-generaal, traden de orthodoxe kerken in de beginjaren zestig **toe**. 'Onze oecumenische taak zal er niet gemakkelijker op worden, **maar** wij zullen de toetreding zeker als een verrijking ervaren', zei hij. De orthodoxe kerken waren veel **fanatieker** orthodox **dan** we hadden **gedacht**, zei tien jaar geleden het gereformeerde bestuurslid **van** de Wereldraad, ds. M.J. van der Veen-Schenkeveld. Die kerken zelf merkten dat de oecumene veel verder afstond van hun eigen tradi-

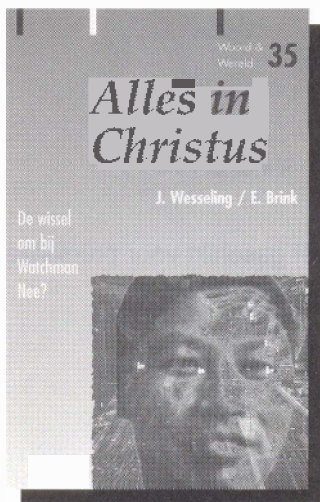
tie dan zij **graag** zouden willen. Bij herhaling **dreigden** ze op **te** stappen. In verband **met de** behoedzame manier **waarop** de Wereldraad de col-laborerende **Servisch-Orthodoxe** Kerk tijdens de oorlog aanpakte, zei dr. Konrad **Raiser** enkele jaren **geleden** dat **hij niet** de secretaris-generaal van het uiteenvallen van de Wereldraad wilde worden. Kort daarvoor had hij bepleit dat de lidkerken tijdens het **50-jarig** jubileum in 1998 moesten verklaren dat zij zich in staat **van** hereniging bevonden. Die **wens** lijkt vandaag ver- & weg dan ooit.

Zojuist verschenen: Woord & Wereld 35

Alles in Christus

De wissel om bij Watchman Nee?
door J. Wesseling en E. Brink

Geen buitenlandse reis maakte naar zijn zeggen groter indruk op A. Kamsteeg dan die naar China. Met name de schriftelijke nalatenschap van Watchman Nee heeft hem diep geraakt. Sindsdien is hij een ijverig promotor van dit gedachtengoed. Het is de moeite waard om dit gedachtengoed aan een nader onderzoek te onderwerpen. Niet vanuit een traditie, die krampachtig de verschillen met anderen wil aanwijzen en zodoende ook bij deze chinese martelaar leerstellige ongerechtigheden opspoort. Maar vanuit het besef dat het Woord van God niet bij ons is begonnen. En de kerkgeschiedenis evenmin. Wie Watchman Nee leest samen met alle heiligen uit ons eigen, gereformeerde verleden, ontdekt dat we worden meegenomen naar een eeuwenoude wissel: die tussen gereformeerd en dopers.

Woord & Wereld

een serie cahiers tot versterking van het gereformeerde leven.

Telefoon (050) 301 36 36

1 Ondergetekende bestelt hierbij a. van *Alles in Christus, Woord & Wereld 35*, losse verkoopprijs f 15,95

Naam

Straat

Postcode

telefoon

Handtekening

2 Ondergetekende geeft zich hierbij op als abonnee op de uitgaven van de Stichting Woord & Wereld en ontvangt tevens het dit jaar verschenen cahier W & W 34 'gereformeerd of protestants'

- ☐ De cahiers (abonnementsprijs f 12,95)
☐ Het maandblad *Moder Bekeken* (f 55,- p. por, voor abonnees op de cahiers f 45,-)

Deze bon. in envelop sturen naar:
Stichting Woord & Wereld
Postbus 7
9780 AA Bedum

